

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRJÄT

LAPPI-SOPIMUKSEN SAAMELAISKULTTUURIOSIO 2026–2029

Hyväksytty Saamelaiskäräjien hallituksen kokouksessa 18.8.2025, 5 §.

Sisällys

1.	Johdanto	2
1.	Saamelaiskulttuuriosion visio 2045+	2
2.	Saamelaiskulttuurisopimus	3
3.	Tulevaisuuden tarkastelu	4
4.	Kestävästi menestyvä Lappi / kestävästi elinvoimainen Lappi	7
5.	Vetovoimainen Lappi	8
6.	Kilpailukykyinen ja uudistuva Lappi	10
7.	Ilmastoviisas ja luontoposiitivinen Lappi	11
8.	Yhteinen Lappi	12

1. Johdanto

Lähes 50 prosenttia Suomen saamelaisväestöstä asuu Lapin maakunnan alueella. Saamelaisten lukumäärä vuoden 2023 saamelaiskäräjävaalien tilastojen mukaan Suomessa on yhteensä 11 589 saamelaista, joista noin 5600 asuu Lapin maakunnassa. Heistä 3371 asuu saamelaisten kotiseutualueen neljässä kunnassa. Suomen suurin saamelaiskeskus on Inari yhteensä 2147 saamelaisella kuntalaisella. Toiseksi suurin saamelaisväestön keskittymä on Rovaniemi yhteensä 1363 saamelaista. Utsjoen kunta on maan ja maakunnan ainoa saamelaisenemmistöinen kunta (625). Sodankylän kunnassa saamelaisia on 457 ja Enontekiön kunnassa 441 henkilöä ja ne ovat saamelaisväestön määrän suhteen kuudenneksi ja seitsemänneksi suurimmat saamelaiskeskittymät maassa.

Alkuperäiskansa saamelaiset, elävä saamelaiskulttuuri, kaikki kolme Suomessa elävää saamen kieltä (koltan-, inarin- ja pohjoissaame) ja saamelaiset elinkeinot antavat Lapin maakunnalle muista maakunnista poikkeavan erityisen leiman ja myös vastuun saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin elinvoimaisuuden vaalimisesta ja kehittämisestä. Lapin maakunta ja erityisesti sen neljä saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvaa kuntaa muodostavat edelleen luonnollisimman kotialueen saamen kielille (inarin-, koltan- ja pohjoissaame), saamelaiselle kulttuurille ja perinteisille elinkeinoille.

Kaikki kolme Suomessa elävää saamen kieltä ovat uhanalaistuneet ja niiden siirtyminen uusille sukupolville on merkittävästi heikentynyt ja joissakin tapauksissa katkennut kokonaan. Saamen kielten tilanne on kuitenkin kehittymässä myönteiseen suuntaan ja kaikki kolme saamen kieltä ovat edelleen myös ensiksi opittuja äidinkieliä. Niiden säilyminen vahvistaa sitä erityistä maakunnallista rikkautta, jonka juuret ovat vahvasti saamelaisten kotiseutualueella. Saamen kielten revitalisaatio on aktiivisesti käynnissä koko maakunnassa, erityisesti saamelaisten kotiseutualueella varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa.

Saamelaisyhteisö kaikkine toimintoineen tuo Lapin maakuntaan oman rajat ylittävän ulottuvuutensa. Samalla se on myös merkittävä työllistäjä alueellaan ja rikastuttaa koko maakunnan yhteiskunnallista, kulttuurista ja kielellistä maisemaa. Saamen kielten, saamelaisen kulttuurin ja saamelaisten perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuus on merkittävää koko maakunnan kannalta.

1. Saamelaiskulttuuriosion visio 2045+

Saamelaiset ovat yksi kansa neljän valtion alueella ja saamelaisten yhteisöllisyys on vahva. Saamelaiskulttuurin arvostus on lisääntynyt ja Suomi on täyttänyt kansainväliset velvoitteensa Suomen ja Euroopan Unionin ainoaa alkuperäiskansaa kohtaan.

Saamelaiset elävät elinvoimaisessa, yhdenvertaisessa, saamelaiskulttuuria ja ympäristöä kunnioittavassa elinympäristössä. Saamelaisten poismuutto pois saamelaisten kotiseutualueelta on kääntynyt muuttovoitoksi.

Saamelaisten perinteiset elinkeinot, poronhoito, kalastus, metsästys, keräily ja käsityö (duodji, kietätyeji, kiõtt-tuáj) ovat elinvoimaisia ja kannattavia ja niitä harjoitetaan perinteisten kulttuuristen

tapojen mukaisesti. Perinteisten elinkeinojen liitännäiselinkeinot kuten kulttuurisesti ja eettisesti vastuullinen matkailu tukevat perinteisten elinkeinojen kannattavuutta.

Perinteinen tieto on elinvoimainen siirtyen luontevasti sukupolvelta toiselle. Saamelainen kulttuurielämä on rikas ja monipuolinen. Saamen kielen luonnolliset kielenkäyttöympäristöt ovat elinvoimaisia, saamen kielet eivät ole erittäin uhanalaisia.

Saamenkielinen varhaiskasvatus ja opetus toteutuvat tasa-arvoisena ja saamelaiskulttuurinmukaisena koko koulutuspolun ja niin varhaiskasvatuksessa kuin opetuksessakin kaikki kolme suomessa elävää saamen kieltä huomioidaan.

Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia. Palveluiden järjestämisessä tehdään luontevaa yhteistyötä yli valtakuntien rajojen.

Saamelaiset perinteiset elinkeinot tukevat luonnon monimuotoisuutta.

2. Saamelaiskulttuurisopimus

Saamelaiskäräjät on vaalikauden 1.9.2024-31.12.2027 toimintaohjelmassaan todennut keskeisiksi teemoiksi seuraavat asiat:

- Suomessa elävien kolmen saamen kielen erilaisten tarpeiden huomioiminen
- Saamelaisen kulttuurin, perinteisten elinkeinojen ja saamelaisalueen elinvoimaisuus
- Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien vahvistaminen
- Vastuullisuusohjelman ja sateenkaaripoliittisen ohjelman laatiminen
- Rakentava yhteistyö
- Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin onnistumisen edistäminen

Saamelaiskulttuurisopimuksen teoilla sitoudumme,

- kunnioittamaan saamelaisten asemaa alkuperäiskansana, edistämään yhdenvertaisuutta ja suvaitsevaisuutta sekä antamaan oikea tietoa saamelaisista kunnioittaen saamelaista itsehallintoa ja saamelaisten asemaa;
- siihen, että saamelaiskulttuuria, saamen kieliä ja perinteisiä elinkeinoja tuetaan kaikessa viranomaistoiminnassa ja niitä pidetään rikkautena ja arvona; tukemaan saamelaisten kaikkien perinteisten elinkeinojen sopeutumista ilmastonmuutokseen;
- siihen, että saamelaisten kotiseutualueen elinvoimaisuus ja palvelurakenne turvataan;
- tukemaan saamenkielistä lasten ja nuorten toimintaa, kuten saamelaisnuorten taidetapahtumaa;
- siihen, että saamelaiskulttuuria ei hyväksikäytetä matkailussa saamelaiskulttuuria loukkaavalla tavalla; sekä

- saamelaisten kotiseutualueen kehittämiseen kestävän kehityksen mukaisesti;
- lisäämään tietoa saamelaisista ja saamelaiskulttuurista omana kulttuurinaan.

3. Tulevaisuuden tarkastelu

3.1. Väestön ikääntyminen ja väheneminen

Saamelaisväestön ikääntyminen ja harva asutus haastavat saamelaisten kotiseutualueen palvelurakennetta ja alueen säilymistä elinvoimaisena. On tarpeen pohtia keinoja alueen veto- ja pitovoimatekijöiden vahvistamiseksi.

3.2. Ilmastonmuutos

Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli¹ on korostanut, että alkuperäiskansojen perinteinen tieto ja kulttuuriset käytännöt ovat olennaisia ilmastonmuutokseen sopeutumisessa, ja että niiden roolia ilmastopolitiikassa tulisi vahvistaa oikeudenmukaisten ja tehokkaiden ilmastotoimien saavuttamiseksi¹. Alkuperäiskansojen, kuten saamelaisten, perinteinen ekologinen tieto² on syntynyt sukupolvien ajan jatkuneessa vuorovaikutuksessa arktisen ekosysteemin kanssa. Se edustaa paikkasidonnaista ymmärrystä luonnon ilmiöistä ja tukee kestäviä käytäntöjä luonnonvarojen hallinnassa. Lisäksi IPCC:n raportissa todetaan, että alkuperäiskansojen perinteinen tieto on arvokas lähde ilmastonmuutoksen vaikutusten havaitsemisessa, riskien arvioinnissa ja sopeutumisstrategioiden kehittämisessä. Tämä tieto, osana perinteisiä elinkeinoja, on luonteeltaan sopeutuvaa, ja se tukee yhteisöjen ilmastokestävyyttä poronhoidossa, kalastuksessa sekä luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisessä.

Näiden lähtökohtien järjestelmällinen huomioiminen ei ainoastaan vahvista arktisten alueiden kokonaissopeutumiskykyä, vaan tukee myös kulttuurisesti kestävän ilmastopolitiikan rakentamista. Ilmastonmuutoksen vaikutuksiin vastaaminen edellyttää paitsi sopeutumiskyvyn vahvistamista myös alkuperäiskansojen perinteisten elinkeinojen jatkuvuuden turvaamista – erityisesti haavoittuvissa ja nopeasti muuttuvissa arktisissa olosuhteissa.

Ilmastonmuutoksella on suuria vaikutuksia väestön hyvinvointiin, fyysiseen terveyteen sekä mielenhyvinvointiin. Ilmastosuru ja muuttuva elämäntapa: saamelaisen kulttuuri on sidoksissa holistisesti ympärillä olevaan luontoon elinkeinoihin, saamelaiseen yhteisöön sekä saamen kieliin.

3.3. Arktisen alueen geopoliittisen merkityksen kasvu

¹ Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC

² Traditional Ecological Knowledge, TEK

Geopoliittisen tilanteen muuttuessa on varmistettava, että saamelaisten oikeudet sekä perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, huomioidaan asianmukaisesti ja turvataan osana arktisen alueen kehittämistä. Arktinen kehitys ei ole neutraalia, vaan siihen kytkeytyy valtasuhteita, jotka vaikuttavat alkuperäiskansojen asemaan². Siksi arktisen alueen kehittämisessä on tärkeää huomioida, että saamelaisten itsehallinto ja kulttuuriset näkökulmat eivät jää kansallisten tai kansainvälisten intressien varjoon. Tämä edellyttää alkuperäiskansojen oikeuksien jatkuvaa, aktiivista tunnustamista ja suojelemista kaikilla päätöksenteon tasoilla.

Uuden infrastruktuurin, kuten tie-, rata- ja energiaverkkojen, rakentaminen saamelaisten kotiseutualueelle edellyttää riittäviä ja laadullisesti asianmukaisia vaikutusten arviointoja saamelaisten kulttuuriin. Vaikutusten arvioinnin on oltava muutakin kuin muodollinen menettely – sen tulee perustua saamelaisyhteisöjen omiin näkökulmiin ja arvoihin, jotta arviointi tavoittaa alkuperäiskansan todelliset kulttuuriset vaikutukset³.

Sotilaallisen läsnäolon ja infrastruktuurin kehittämisen yhteydessä on lisäksi noudatettava alkuperäiskansojen, kuten saamelaisten, vapaata, tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta (Free, Prior and Informed Consent, FPIC), joka on kansainvälisesti tunnustettu oikeusperiaate⁴. Kansainväliset sotilasharjoitukset on sovittava yhteen poronhoidon vuodenkierron kanssa siten, että niistä aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa poroelinkeinoille. Sotilaalliset toimet voivat aiheuttaa stressiä poroille ja häiritä laidunkiertoa, joten niiden aikataulutus ja sijoittelu on suunniteltava tiiviissä yhteistyössä saamelaisyhteisön kanssa⁵.

3.4. Kilpailu osaavasta työvoimasta

Kilpailu osaavasta työvoimasta koskee laajasti saamelaisyhteisöä, koska saamenkielisestä henkilöstöstä on suuri pula eri yhteiskunnan aloilla, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Osaavan, erityisesti saamenkielisen työvoiman saatavuuden haasteet kumpuavat useista tekijöistä. Saamenkielistä koulutusta eri ammatteihin on tarjolla rajallisesti. Toisaalta saamenkielisen väestön määrä on pieni, mikä vähentää potentiaalisten työntekijöiden määrää eri aloilla. Tämän seurauksena julkisen ja yksityisen sektorin organisaatiot joutuvat kilpailemaan samoista harvoista osaajista, mikä voi nostaa kynnystä palveluiden järjestämiselle ja heikentää palveluiden laatua. Lisäksi monet saamenkieliset henkilöt hakeutuvat opiskelemaan tai työskentelemään muualle, koska omalla kotiseudulla ei ole tarjolla riittävästi oman kieli- ja kulttuuritaustan huomioivia koulutus- ja uramahdollisuuksia. Tämä pahentaa osaajapulaa entisestään. Ilman riittäviä panostuksia saamenkieliseen koulutukseen, koulutuspolkuihin sekä houkutteleviin työolosuhteisiin vaarana on, että saamenkielisten palveluiden saatavuus heikkenee entisestään, mikä heijastuu suoraan koko yhteisön hyvinvointiin ja kielen elinvoimaisuuteen.

Saamen kielen taito voi myös luoda uusia työllistymismahdollisuuksia tapauksissa, joissa esimerkiksi eri alojen ammattilaiset opiskelevat saamen kielen taidon. Tämä mahdollisuus kuitenkin on rajautunut pitkälti pois, koska aikuiskoulutustuki, joka on mahdollistanut mm. saamen kielen opinnot, on lakkautettu

Kilpailu osaavasta saamenkielentaitoisesta henkilöstöstä vaatii työnantajilta panostuksia työnantajakuvaan ja työhyvinvoinnin vahvistamiseen. Koulutus- ja työmahdollisuuksien kehittäminen ja vapaa-ajan toiminta ovat tärkeitä erityisesti saamelaisnuorten näkökulmasta. Sama nousee esille Lapin liiton Lapin alueen nuorille järjestetyssä Lappi-sopimustyöpajassa.

3.5. Alueiden eriarvoistuminen

Lapin alueellista eriarvoistumista voidaan torjua muun muassa hyödyntämällä digitalisaation mahdollisuuksia. Digitalisaatio mahdollistaisi palveluiden tasavertaisemman saatavuuden koko alueella, sillä välimatkat ovat pitkät ja saavutettavuus muuten heikkoa. Erityisesti syrjäseuduilla digitaaliset ratkaisut voisivat vahvistaa saamenkielisten asukkaiden mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan palveluita omalla äidinkielellään. Tämän lisäksi digitalisaatio voisi lisätä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, kun etäyhteydet helpottavat osallistumista päätöksentekoon, koulutukseen ja kulttuuritoimintaan riippumatta asuinpaikasta.

Saamenkieliset digitaaliset palvelut eivät ole kuitenkaan kehittyneet riittävästi, että sillä saataisiin torjuttua eriarvoistumista. Päinvastoin saamenkielisten digipalveluiden puuttuminen asettaa saamenkielisen väestön eriarvoiseen asemaan. Kun saamenkielisiä palveluita ei ole tarjolla, saamenkielisten yksilöiden oikeus asioida omalla kielellään ei toteudu, mikä voi johtaa syrjäytymisen kokemukseen sekä palveluiden laadun ja vaikuttavuuden heikkenemiseen. Saamenkielisten digipalveluiden kehittäminen parantaisi paitsi yhdenvertaisuutta, myös kielen ja kulttuurin elinvoimaisuutta. Saamenkielisiä digitaalisia palveluita tulee kehittää pitkäjänteisesti, jotta kuilua suomenkieliseen palvelutarjontaan saataisiin kavennettua.

Saamenkieliset palvelut ovat keskeisiä saamen kielten ja kulttuurin elvyttämisessä ja säilyttämisessä. Ne tukevat saamelaislasten ja -nuorten kielellistä ja kulttuurista identiteettiä sekä takaavat yhdenvertaiset mahdollisuudet oppia ja kasvaa omassa kieli- ja kulttuuriympäristössään.

Eriarvoistumiskehityksen estämiseksi on tärkeää mahdollistaa saamelaisten oikeuksien toteutuminen valtionrajoista riippumatta ja vahvistetaan yhteistyötä erityisesti saamen kielen ja kulttuurin säilymisedellytysten turvaamiseksi pohjoismaisella tasolla.

4. Aluerakenteen visiokartta 2045+

On myönteistä, että Lappi-sopimuksen 2026-2029 visiokartassa 2045+ ei esitetä kaivostoimintaa saamelaisten kotiseutualueelle. Tämä on tärkeä askel alkuperäiskansojen oikeuksien ja perinteisten elinkeinojen huomioimisessa.

Samalla on kuitenkin tarpeen tarkentaa, miksi Utsjoen alueelta puuttuu ekologista yhteyttä osoittava merkintä. Ekologisten yhteyksien säilyttäminen on keskeistä paitsi alueen luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi, myös perinteisten elinkeinojen, kuten poronhoidon ja kalastuksen, jatkuvuuden kannalta. Alueellisesti jatkuva ja katkeamaton luontoyhteys mahdollistaa esimerkiksi porojen laidunkierron sekä kalakantojen ja muiden ekosysteemien sopeutumisen ilmastonmuutokseen.

Kuttura–Repojoki-tiehanke aiheuttaa merkittävää haittaa alueen saamelaiselle poronhoidolle. Saamelaiskäräjät on vastustanut kyseistä tieyhteyttä ja neuvotellut Lapin liiton kanssa asiasta saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisesti. Neuvottelun tuloksena on saavutettu kuitenkin yhteisymmärrys siitä, ettei Repojoki–Nunnanen/Hetta-yhteyttä edistetä.

Matkailun kehittämisessä on otettava huomioon luonnonympäristön sekä yhteisön kantokyky, ja sen on perustuttava kestävän kehityksen periaatteisiin. Saamelaisten kotiseutualueella matkailutoimintaa tulee ohjata saamelaismatkailun eettisten ohjeiden⁶ mukaisesti. Yliturismi tai yhteisön arvojen sivuuttaminen voi heikentää alueen vetovoimaa pitkällä aikavälillä. Kestävästi toteutettu matkailu puolestaan vahvistaa alueen elinvoimaa ja työllisyyttä – Lapissa matkailu on merkittävä työllistäjä ja aluetalouden tukipilari.

5. Missiot vuoteen 2029

5.1. Kestävästi menestyvä Lappi

Kehittämistehtävä: Rakennamme kestävää kasvua ja turvaamme alueellisesti tasa-arvoista kehitystä.

Lapin elinvoiman edistämiseksi on tuettava ja kehitettävä saamelaisten perinteisiä elinkeinoja, jotka muodostavat tärkeän osan alueen puhtaan ruuan tuotantoa ja huoltovarmuutta. Saamelaisten perinteisistä elinkeinoista poronhoito, kalastus ja keräily muodostavat keskeisen osan arktista, luonnonvarapohjaista ruokajärjestelmää, joka tuottaa puhdasta ja jäljitettävää ruokaa ilman raskaita tuotantopanoksia. Kyseiset elinkeinot ovat kriisinkestäviä ja nojaavat paikallisiin resursseihin sekä sopeutuvat joustavasti muuttuviin olosuhteisiin.

Luonnonvarakeskuksen käynnissä olevassa tutkimuksessa poronlihaa tarkastellaan osana Lapin luonnonvarapohjaista ruokajärjestelmää ja alueellista elintarvikeomavaraisuutta, jolla voi olla merkitystä ruokaturvan ja huoltovarmuuden kannalta⁷. Poronhoito perustuu paikallisiin luonnonvaroihin ja perinteisiin elinkeinoihin, mikä tekee siitä joustavan ja sopeutumiskykyisen

muuttuvissa olosuhteissa. Poronliha on arvostettu erikoistuote, jonka tuotanto tukee alueellista omavaraisuutta ja elinvoimaa.

Kuitenkin porojen kuljettaminen pitkiä matkoja teurastettavaksi alueen ulkopuolelle lisää kustannuksia ja ympäristökuormitusta sekä heikentää paikallista elintarvikeomavaraisuutta. Paikallisen jalostuskapasiteetin vahvistaminen edistäisi ruokaturvaa ja tukisi huoltovarmuutta. Edistetään poronlihan merkitystä huoltovarmuuden ylläpitämisessä.

5.2. Vetovoimainen Lappi

Kehittämistehtävä: Kehitämme veto- ja pitovoimaa sekä viestimme siitä vahvalla Lappi-brändillä.

Saamenkielinen varhaiskasvatus ja opetus

Kaikilla saamelaislapsilla ja -nuorilla on oikeus saada varhaiskasvatusta ja opetusta omalla kielellään koko Lapin maakunnan alueella.

- Tuetaan kuntia saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestämisessä, henkilöstön koulutusmahdollisuuksien kartoittamisessa ja työssäjaksamisessa.
- Tuetaan perheitä saamenkieliseen varhaiskasvatukseen ja opetukseen hakeutumisessa sekä oikean varhaiskasvatus- ja opetusmuodon valitsemisessa.
- Tunnistetaan varhaiskasvatusyksiköiden tarpeet ja tehdään yhteistyötä kuntien kanssa yksiköiden pedagogisessa toiminnassa resurssit huomioiden.
- Varmistetaan, että saamenkielinen koulupolku jatkuu saamenkielisen varhaiskasvatuksen jälkeen.
- Tunnistetaan saamenkielisen ja saamen kielten opetuksen haasteet ja tuetaan koulupolun järjestämisessä ja valinnassa.
- Tehdään yhteistyötä kuntien ja opetuksen järjestäjien kanssa, jotta saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen henkilöstön määrää ja osaamista lisätään.
- Pedagogisia linjauksia ja tukimateriaaleja kehitetään saamen kielillä.
- Opettajien ja varhaiskasvattajien kieli- ja kulttuurikoulutusta tuetaan.

Etäopetuksen ja digitaalisten ratkaisujen kehittäminen

- Saamen kielten etäopetus vakinaistetaan ja sitä kehitetään. Etäopetus on Utsjoen kunnan järjestämä ja Saamelasikäräjien koordinoima opetusmalli, joka tavoittaa oppilaat koko maassa, mutta joka on tärkeä opetusmuoto myös Lapissa.
- Digitaalisia oppimisympäristöjä ja oppimateriaaleja tuotetaan saamen kielillä.

Kulttuurinen jatkuvuus ja näkyvyys

- Saamelaistietoa lisätään kaikilla koulutusasteilla koko maakunnassa. Saamelaisen opetussuunnitelman yhtenäistämistä ja saamelaiskulttuurin huomioimista opetuksessa tuetaan. Edistetään saamelaistiedon opetusta kaikilla koulutusasteilla.

Terveyttä ja hyvinvointia

- Tunnistetaan mahdollisuus saamen kielten ja kulttuurin parissa työskentelyyn alueen vetovoimatekijäksi erityisesti saamelaisväestön näkökulmasta. Tuetaan saamelaiskulttuuriin liittyvien työpaikkojen säilymistä ja syntymistä koko alueella.
- Tuetaan joustavien koulutusmahdollisuuksien kehittämistä saamelaisten kotiseutualueella huomioiden kielitaitoisen työvoiman tarpeet erityisesti peruspalveluissa.
- Huomioidaan ja vahvistetaan kannustimia saamelaisille paluumuuttajille mahdollisuuksiin palata Lappiin/saamelaisten kotiseutualueelle.
- Tunnistetaan saamenkieliset palvelut alueen ainutlaatuiseksi vetovoimatekijäksi, joka houkuttelee erityisesti saamelaisia pysymään ja muuttamaan alueelle.
- Tuetaan alueen työelämää olemaan houkuttelevia työpaikkoja saamenkieliselle ja kulttuurisesti osaavalle työvoimalle vahvistamalla mm. työhyvinvointia ja moninaisuuden huomioivaa johtamisosaamista.
- Huomioidaan kuulluksi tuleminen merkitys alueen pitovoimaa vahvistavaksi tekijäksi. Varmistetaan saamelaisten osallisuuden toteutuminen alueen päätöksenteossa huomioiden alkuperäiskansojen osallistumisoikeudet.

Saamelaisnuorten mahdollisuudet

Saamelaisten kotiseutualueen koulutus-, opiskelu- ja työmahdollisuuksien kehittäminen niin, että saamelaisnuorilla olisi mahdollisuus jäädä ja palata saamelaisalueelle ja hankkia toimeentulo myös perinteisissä elinkeinoissa.

- positiivisten käytänteiden ja taloudellisten kannustimien kehittäminen saamelaisalueen koulutus- ja työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi
- saamelaisalueen työmahdollisuuksien nykytilan selvittäminen

Saamenkielisen ja -kulttuurin mukaisen nuorten vapaa-ajan toiminnan kehittäminen: Saamelaisnuorille suunnattu vapaa-ajan toiminta vahvistaa saamelaisnuorten identiteettiä, lisää kielitaitoa ja kulttuurintuntemusta sekä vahvistaa kuuluvuutta saamelaisyhteisöön. Saamelaisnuoret ovat toistuvasti nostaneet esille toiveen saamenkielisestä nuorisotyöstä. Saamenkielinen nuorisotyö kuuluu saamen kielilain mukaisesti kuntien lakisääteisiin palveluihin.

5.3. Kilpailukykyinen ja uudistuva Lappi

Kehittämistehtävä: Kasvatamme kilpailukykyä panostamalla osaamiseen ja vahvistamalla TKI-toimintaa

Petteri Orpon hallituksen Pohjoisen ohjelmaan on kirjattu saamelaisen elinkeinorahaston perustaminen. Lappi-sopimuksessa on sitouduttava edistämään tämän toimenpiteen toteutumista. Elinkeinorahaston avulla tuetaan saamelaisten elinkeinojen monipuolistamista ja uudistumista tukemalla erityisesti uusia, innovatiivisia ja kulttuurilähtöisiä liiketoimintamalleja. Rahaston kautta mahdollistetaan kestävä kasvu, joka perustuu saamelaisten omaan tietoon, osaamiseen ja arvoihin. Lisäksi elinkeinorahaston tarkoituksena on tukea nuorten mahdollisuuksia jäädä tai palata asumaan kotiseutualueilleen. Rahasto toimii keinona vahvistaa alueen elinvoimaisuutta ja turvata saamelaiskulttuurin jatkuvuus tukemalla yrittäjyyttä, kouluttautumista ja elinkeinojen harjoittamisen edellytyksiä kotiseutualueella.

Myös Kevon tutkimuskeskuksen asemaa on vahvistettava merkittävänä arktisena tutkimusyksikkönä, joka tukee alueellista elinvoimaa, saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen ymmärrystä sekä tuottaa tieteellistä ja soveltavaa tietoa muun muassa ilmastonmuutokseen sopeutumisesta. Tutkimuskeskuksen roolia on kehitettävä yhteistyössä saamelaisten kanssa siten, että se tukee myös perinteisen tiedon ja tieteellisen tiedon vuoropuhelua. Keskus toimii paikkana monitieteiselle arktiselle tutkimukselle sekä vahvistaa saamelaisten kotiseutualueen tiedontuotantoa, tutkimusyhteistyötä sekä osaamisen kehittämistä.

Lisäksi saamelaisten perinteiset elinkeinot ylläpitävät arvokkaita ruokaperinteitä sekä luonnon monimuotoisuutta tukevia ekosysteemipalveluja, kuten laidunkiertoa ja luonnontuotteiden kestävä hyödyntämistä. Näiden ekologisten ja kulttuuristen arvojen vahvistaminen tukee kestävää aluekehitystä ja lisää Lapin vetovoimaa myös kansainvälisesti. Edistetään kyttyrälohen käytön hyödyntämistä.

Vahvistetaan yhteistyötä alan toimijoiden kanssa saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan ammattihenkilöstön koulutustarpeen ennakoinniseksi ja kehittämistoimia saamenkielisen henkilöstön kouluttautumismahdollisuuksien toteuttamiseksi.

Edistetään hankkeita, jotka vahvistavat saamelaistutkimuksen rakenteita ja osaamista saamelaisten omista lähtökohdista.

Edistetään saamelaisia koskevaa tutkimusta ja eettisten tutkimusohjeiden implementointia ja kehittämistä eri toimijoiden kanssa.

5.4. Ilmastoviisas ja luontopositiivinen Lappi

Kehittämistehtävä: Teemme toimenpiteitä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi, sekä turvaamme luonnon monimuotoisuutta.

Arktinen alue on erityisen haavoittuva ilmastonmuutoksen vaikutuksille, sillä se lämpenee lähes neljä kertaa nopeammin kuin maapallo keskimäärin. Haavoittuvuus ei jätä sijaa viivyttelylle tai hajanaisille toimenpiteille. Ilmastotoimien on oltava poikkeuksellisen määrätietoisia, vaikuttavia ja nopeavaikutteisia, jotta ne vastaavat tilanteen vakavuuteen ja lämpenemisen kiihtyvään tahtiin. Pelkkä reagointi ei riitä – tarvitaan ennakoivaa ja kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa, joka ohjaa kaikkia aluekehityksen ratkaisuja.

Ilmastonmuutoksen torjunta ja siihen sopeutuminen on toteutettava tavalla, joka tukee myös saamelaiskulttuurin jatkuvuutta ja alueen ekologista kestävyyttä. Saamelaisten kotiseutualueella tarvitaan kiireellisesti sopeutumistoimia, jotka turvaavat perinteiset elinkeinot ja vahvistavat yhteisöjen elinvoimaa. Samalla ne tukevat koko arktisen alueen sopeutumiskykyä.

Saamelaisten perinteinen tieto ja osallistuminen ilmastopäätösten suunnitteluun tarjoavat arvokasta asiantuntemusta luonnonvarojen kestävään käyttöön ja paikallisesti toimivien ratkaisujen kehittämiseen, koska se perustuu sukupolvien ajan kertyneeseen kokemukseen ja yksityiskohtaiseen luonnon tarkkailuun. Näiden näkökulmien systemaattinen huomioiminen ei ainoastaan lisää päätöksenteon oikeudenmukaisuutta, vaan vahvistaa myös Suomen roolia globaalina suunnannäyttäjänä arktisissa ja alkuperäiskansoja koskevissa kysymyksissä.

Tässä kokonaisuudessa Lapin alueella on tärkeää varmistaa, että sopeutumistoimet ovat konkreettisia, paikallisesti juurtuneita ja oikeudenmukaisia. Tavoitetta pyritään edistämään käynnistämällä saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumis suunnitelman laadinta, mikäli rahoitus EU:n LIFE-ohjelmasta varmistuu. Suunnitelma on tarkoitus toteuttaa osana Luonnonvarakeskuksen (Luke) hallinnoimaa ja maa- ja metsätalousministeriön toimeksiannosta valmisteltua KISS Life -hanketta, jonka rahoituspäätöstä odotetaan kesäkuussa 2025.

Suunnitelma laaditaan tiiviissä yhteistyössä saamelaisyhteisöjen ja asiantuntijatahojen kanssa, yhdistäen sekä tieteellinen tutkimustieto että perinteinen, saamelaisiin elinkeinoihin ja kulttuuriin kytkeytyvä tieto. Tämä vahvistaa toimien paikallista hyväksyttävyyttä ja vaikuttavuutta. Tavoitteena on tukea saamelaisten kotiseutualueiden yhteisöjen, elinkeinon ja kulttuurin sopeutumiskykyä ilmastonmuutoksen vaikutuksiin. Erityistä huomiota kiinnitetään nuorten saamelaisten mahdollisuuksiin rakentaa tulevaisuuttaan omalla kielellään, omassa kulttuurissaan ja kotiseudullaan.

Saamelaisten perinteiset elinkeinot ovat erityisen herkkiä ilmastonmuutoksen vaikutuksille. Sään ääri-ilmiöiden yleistymisen, talvilaidunnusolosuhteiden heikkenemisen ja vesistöjen lämpenemisestä johtuvat kalakantojen muutokset edellyttävät viipymättä ennakoivia ja kulttuurisesti kestäviä sopeutumistoimia.

Saamelaisten kotiseutualueen vesistöt ovat sekä valtakunnallisesti että kansainvälisesti merkittäviä puhtaan veden lähteitä. Ne muodostavat perustan alueen luonnon monimuotoisuudelle sekä

perinteisille elinkeinoille, kuten kotitarvekalastukselle ja kalastuselinkeinolle. Samalla ne ovat ratkaisevan tärkeitä koko yhteiskunnan huoltovarmuuden, ruokaturvan ja hyvinvoinnin kannalta. Puhdas vesi ei ole vain luonnonvara – se on myös kulttuurisen jatkuvuuden, alueellisen omavaraisuuden ja elinvoimaisen yhteisön perusta.

Ilmastonmuutos, matkailun kasvu ja laajenevat infrastruktuurihankkeet lisäävät painetta herkille vesiekosysteemeille. Tämän vuoksi vesien ekologinen tila on turvattava ennakoivin toimin: kestäväällä vesienhoidolla, vaikutusten kattavalla arvioinnilla ja saamelaisten täysimääräisellä osallisuudella päätöksentekoon. Vesivarojen hallinta vaatii kulttuurisesti ja ekologisesti kestävää näkökulmaa, joka tunnistaa alkuperäiskansojen oikeudet ja tietämyksen.

5.5 Yhteinen Lappi

Kehittämistehtävä: Edistämme lappilaisten hyvinvointia, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä:

Väestön hyvinvointi ja kielelliset oikeudet

Eri selvityksien mukaan (mm. Saamebarometri 2025) kieli-ilmapiiiri vaikuttaa laajasti saamenkielisten palveluiden toteutumiseen. Negatiiviset asenteet ja väärinkäsitykset saamelaisten oikeuksista vaikuttavat ilmapiiiriin ja oikeuksien toteutumiseen. Ei ole tarkkaa tutkimustietoa miten kieli-ilmapiiiri vaikuttaa yleiseen hyvinvointiin.

Useat tutkimukset ja selvitykset (mm. Saamebarometri 2025) osoittavat, että kieli-ilmapiiirillä on ratkaiseva vaikutus saamenkielisten palveluiden toteutumiseen ja väestön hyvinvointiin. Kieli-ilmapiiirillä tarkoitetaan yleisiä asenteita, arvoja ja suhtautumista saamen kieleen ja sen puhujien oikeuksiin. Mikäli yhteiskunnassa vallitsee kannustava ja positiivinen ilmapiiiri, saamenkieliset kokevat oikeuksiensa toteutuvan, ja heillä on rohkeutta asioida omalla kielellään esimerkiksi viranomaisissa ja sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tämä tukee yksilön hyvinvointia, osallisuuden tunnetta ja identiteetin vahvistumista.

Toisaalta, mikäli kieli-ilmapiiiri on kielteinen tai välinpitämätön, saamenkielisten henkilöiden oikeudet voivat jäädä toteutumatta käytännössä. Negatiiviset asenteet, tietämättömyys tai suoranaiset väärinkäsitykset saamelaisten oikeuksista voivat johtaa siihen, että palveluiden tarjoajat eivät huomioi saamenkielisten tarpeita tai palveluita ei kehitetä kielellisesti saavutettaviksi. Tämä lisää syrjäytymisen riskiä, heikentää luottamusta yhteiskuntaan ja voi vaikuttaa kielikadon kiihtymiseen, mikä puolestaan vaikuttaa koko yhteisön hyvinvointiin.

Vaikka tarkkaa tutkimustietoa saamenkielisten kokemuksista kieli-ilmapiiirin vaikutuksesta yleiseen hyvinvointiin on vähän, voidaan kansainvälisiin ja kotimaisiin tutkimuksiin nojaten todeta, että kielen tunnustaminen ja kielellisten oikeuksien toteutuminen ovat kiinteästi yhteydessä yksilön ja yhteisön psyykkiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen hyvinvointiin. Myönteinen kieli-ilmapiiiri vahvistaa kielen elinvoimaisuutta, yhteisöllisyyttä sekä kulttuurin jatkuvuutta ja tukee yksilöiden mahdollisuuksia rakentaa identiteettiään omalla äidinkielellään.

Yhteistyö ja yhteisöllisyys

Yhteistyötä kuntien, hyvinvointialueiden, oppilaitosten ja Saamelaiskäräjien välillä vahvistetaan.

- Saamelaisnuorten yhteisöllisyyttä edistetään esimerkiksi leirikoulujen, ystävyysluokkien ja rajat ylittävän yhteistyön kautta.
- Saamelaisnuorten taidetapahtuma tunnistetaan tärkeäksi kohtaamispaikaksi saamelaislapsille ja -nuorille niin kielellisenä kuin kulttuurisena tapahtumana.
- Tuetaan saamenkielisten peruspalvelujen, kuten sosiaali- ja terveyshuollon, turvaamista ja kehittymistä alueella.
- Tunnistetaan saamelaisten hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavia voimavaroja ja luodaan keinoja vahvistaa niitä yhteistyössä alueen muiden toimijoiden kanssa.
- Vahvistetaan saamelaiskulttuuriin sovitettujen matalan kynnyksen palveluiden käyttöönottoa alueella.
- Pyritään varmistamaan saamenkielisiin palveluihin ja niiden kehittämiseen osoitetun rahoituksen vahvistumista.
- Vahvistetaan erilaisten saamelaisyhdistysten voimavaroja ja rahoitusta. Tarjotaan koulutusta ja osaamista yhdistysten toimijoille toiminnan vahvistamisesta ja kehittämisestä.
- Tuetaan saamelaisten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta parantavien toimintatapojen kehittymistä alueella huomioiden saamelaisten kotiseutualueen pitkät välimatkat.
- Huomioidaan ja tunnistetaan Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien turvaaminen
- Huomioidaan hyvät väestösuhteet ja niiden edistäminen.